

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова

ЛОКУС КОНЦТАБОРУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ПРОЗІ (В. СТАЙРОН, ДЖ. ФОЕР, В. ГРОССМАН, А. КУЗНЕЦОВ)

Актуальність теми. Трагічне ХХ століття як «століття мас» та «століття тоталітарних режимів» принципово змінило проблему успадкування минулого молодим поколінням. Після двох світових війн, геноцидів, масштабних соціальних трансформацій та масових репресій в осягненні минулого з'явилися специфічні риси. З плином часу те, що було реальністю, набуло ознак символів, які в різних країнах сприймаються дуже по-різному. Це стосується і теми Голокосту – у літературі різних країн він асоціюється з такими поняттями, як «антисемітизм», «газова камера», «циклон Б», «свідок / жертва», але одним з основоположних символів цієї трагедії виступає концтабір.

Табірна тематика, пов'язана з новітнім осмисленням геноциду та Голокосту, дала життя ще одній проблемі – проблемі особистості, яка не зламалася у мить «трагічної гри зі смертю». Саме ці, названі нами проблеми, зроблено об'єктом дослідження у пропонованій статті. Її матеріалом обрані твори американських та російських авторів (В. Стайрона «Вибір Софі»; Дж. Фоера «Все ясно»; В. Гроссмана «Життя та доля»; А. Кузнецова «Бабин Яр»), в яких трагедія єврейського народу розглядається крізь призму табірної локусу. Додамо, що в цьому конкретному аспекті заявлена нами тема не аналізувалася.

Теоретичний аспект проблеми. Основоположним для нашої роботи є категорія «локусу» (від лат. *Locus* – місце). Біологи цим словом позначають чітко виділене розташування гена – тобто частки спадкового матеріалу, що забезпечує розвиток певної ознаки організму. Локус одного гена впливає на місцеперебування інших генів і формує найважливіші ознаки всього організму. Завдяки цьому, кажуть біологи, забезпечується розвиток конкретної, чітко вираженої його ознаки, «далі неподільної у функціональному відношенні [12]». У культурології, у мовознавстві та літературознавстві локус сприймається як «ландшафтні або рукотворні утворення, що в текстах культури є регулярно відтворюваним місцем дії і які мають символічне значення». Вони, каже дослідниця Е. Лассан, з'єднують різні сфери реальності – як об'єктивної, так і сфери емоцій і впливають «на психічну реальність [9]».

Сприймаючи слово «табір» як місце, в якому формується і закріплюється генетичний код кількох поколінь радянських громадян, розуміємо, що кожна людина з цих поколінь буде нести в собі жахливу пам'ять несвободи і очікування арешту. Спадкова пам'ять жителів СРСР, позначена словом «табір», отримує своє багатовекторне значення – наприклад, може реалізуватися поняттями «піонерський табір», «табір праці й відпочинку» та ін. Європейський і американський варіанти сприйняття поняття більш пов'язані із «концентраційний табором», що асоціюється з нищівною системою фашистів. Але, як це засвідчили книги В. Стайрона і Дж. Фоера, і в дуже віддалених від Європи штатах Америки локус таборів смерті був сприйнятий з жахом і як ген знищення (самознищення) особистості. Отже, констатуємо, що локус табору присутній в аналізованих нами творах, розглянемо його як феномен, що впливає на психологію і статус «людини громадської».

Локус концтабору в американській та російській літературах. Епопейний задум Василя Гроссмана «Життя та доля» (1988) був реалізований у книзі, яка продемонструвала близькість

гітлерівського та сталінського тоталітарних режимів. Таким чином табір, що у контексті творів про Голокост завжди асоціюється з фашистським концтабором, у романі Василя Гроссмана виступає не тільки формою воєнного, а й повсякденного життя радянського народу. Розповіді про німецькі та радянські табори смерті В. Гроссман поставив поруч, намагаючись чесно і у подробицях відтворити картину загиблої за каторжним дротом Росії. Для В. Гроссмана табірна тематика була глобальною, табір для його персонажів став місцем випробування характеру і страшним замкненим космосом, в якому формується особливий тип людини – дуже приниженої і невпевненої у завтрашньому дні. Неприродність, потворність «зони» відтворюють хоча б ці рядки: «О п'ятій годині ранку днювальні стали будити ув'язнених. У нічному пробудженні маси людей, мельканні онуч, у русі спин, голів, махоркового диму, в запаленому, яскравому електричному світлі була пронизлива неприродність; сотні квадратних кілометрів тайги застигли в морозній тиші, а табір був набитий людьми, повний руху, диму, світла... [4, с.151-152]».

Сказавши, що до таборів смерті «вдень і вночі рухалися ешелони», письменник нагадує про те, що тепер «табори стали містами Нової Європи. Вони виростили ... зі своїми провулками та площами, лікарнями, своїми базарами, крематоріями та стадіонами [4, с.17]». В цьому «величезному натовпі», розмірковує професор Штрум, гине індивідуальність: «Фашизм відмовився від поняття окремої індивідуальності, від поняття "людина" і оперує величезними сукупностями [4, с.86-87]».

У романі В. Гроссмана «Життя та доля», у першу чергу, з мотивом табірною локусу пов'язаний мотив спалюженого життя, навиворіт і загиблої віри. Мабуть найбільш яскраво це відтворено в образі комісара Кримова, доля і характер якого вдало віддзеркалюють еволюцію поглядів самого письменника. Таким, наприклад, він прийшов у відомий майже усім сталінградцям будинок № 6/1, котрий в абсолютно неймовірних умовах тримав оборону на березі Волги: «Я присланий до вас партією, – сказав Кримов «управдому» Грекову, заливаючись злою фарбою. – Навіщо я от, скажімо, прийшов до вас? [4, с.43]». «За супом, заради супу [4, с.43]», – неголосно дружелюбно припустив хтось.

Зазначимо, що з цим героєм пов'язана важлива для В. Гроссмана тема випробування табором на тест прозоріння. Усі сумніви Кримова, як і самого письменника, випаровуються після арешту. Осмислюючи шлях, пройдений країною, він знову повертається до будинку 6/1 і вже не бачить у Грековім ворога – його гнітять докори совісті за свій донос. Приходить осяяння: «...на соціалізм не дуже схоже все це. Для чого моїй партії треба мене знищувати? Адже революцію ми робили – не Маленков, не Жданов. Всі ми були нещадні до ворогів революції. Чому ж революція нещадна до нас? [4, с.227]».

«Людиною подвійної свідомості» – тим, хто достеменно знає, де і що сказати, в романі В. Гроссмана представлений комісар Гетьманов. Його виховала система придушення і вседозволеності тих, хто піднявся на владні вершини. Про нього влучно сказав В. Лакшин: «... Людина «номенклатури», на перший погляд чарівний, демократичний, простий і привабливий своєю грубуватою прямою, але чистий продукт часу [8, с.7]». Головні риси цього партійного діяча – маска «свого» і провокаційні промови, які спонукають на несподівано безоглядну відповідь. Типовий «висуванець» 30-х років, саме в 1937-му він став «господарем області» й отримав необмежену владу. На фронті він ніколи не був, але в бригадах про нього кажуть: «Ох, бойовий у нас комісар!» Гетьманов любив виступати на мітингах і дотримувався одного закону: «... необхідність жертвувати людьми заради справи завжди здавалася йому природною, незаперечною не тільки під час війни [4, с.86]».

«Тюремний локус радянської країни» сформував і особливий статус національних відносин. Так, у романі «Життя та доля» Штрум діє як вчений, а відповідальність несе як єврей. Він стає жертвою державної антисемітської кампанії: «Ніколи до війни Штрум не думав про те, що він єврей, що мати його єврейка. Ніколи мати не говорила з ним про це ... ні один студент,

професор, керівник семінару не заговорив...[4, с.86]». Він – великий вчений і культурна людина – врешті-решт буде проведений через спокусу доносом, напише цей донос і, більше того, не стане довго страждати через те, що зробив. Таким чином, право на свободу вибору у романі В. Гроссмана надається тільки по-справжньому сильній людині.

Мотив Голокосту у документальному романі Анатолія Кузнецова «Бабин Яр» (1967) першочергово пов'язаний з проблемою опору антилюдяній владі. Оманливе відчуття, що один з режимів (наприклад, нацистський) виявиться кращий за інший (наприклад, «советський»), переслідує більшість персонажів цього автора. Але всі вони, каже письменник, врешті решт розчаровуються у будь-якому з них. Так, дід Федір Уласович, що «ненавидів советську владу всією своєю душею і пристрасно чекав на німців як на визволителів», почувши і побачивши, як розстрілюють у Бабиному Яру, у розпачі вигукнув: «А ти знаєш, – адже їх не вивозять. Їх стріляють [7, с.29,71]». Від такого знання ненависть до окупантів формується дуже скоро, але скоро приходить і відчуття того, що повалити цей режим «малою силою» неможливо. Мотив приреченості людини стає провідним і, на різницю від інших досліджуваних нами авторів, А. Кузнецов починає говорити про тоталітаризм як устрій, у якому буквально кожна людина так чи інакше стає злочинцем. Під час фашистської навали в окуповану Києві це відразу ж усвідомив підліток Толик – він мав бути розстріляний щонайменше двадцять разів. Його провини вкладаються у такий реєстр: «Не видав єврея (мого друга Шурку). Носив валянки. Ховав червоний прапор. Крав (буряк, торф, дрова, ялинки). Мав антинімецькі погляди. [7, с. 307]». Висновок, який робить А. Кузнецов, заслуговує на уважне до себе ставлення – у гострій, рубіжній ситуації, стверджує він, людина або нехтує устроєм, або починає служити устроєві, і тоді вона – злочинець перед людством.

Тема Голокосту, таким же чином, як це зроблено в романі В. Гроссмана, вплітається у більш широке лейтмотивне русло табірної тематики. Повселюдний страх бути заарештованим, свідчить А. Кузнецов, стає «табірним синдромом» жителів його Куренівки передодня війни. Мати автора-оповідача була вчителькою молодших класів, її розпач А. Кузнецов відтворює так: «Ночами мама майже не спала. Ходила з кута в кут, дослухалася до кожного звуку. Варто було на вулиці загудіти автомобільному двигуну, як вона підхоплювалася, полотніла й метушилася... [7, с.95]».

Старий за прізвиськом Жук вистоював чергу за ситцем. У черзі стояли більше доби; тут обідали, відпочивали, сварилися, мирилися і прагнули не підпустити «чужого». І от цей «тихий та сумирний дідусь», який «регулярно підмітав вулицю, фарбував паркан, біг голосувати о шостій ранку і завжди вивішував червоний прапор на 7 листопада», «щось сказав, а хтось почув». Реакція була миттєвою: «Вночі біля Жукового будинку заревів двигун машини, і його забрали». Звісна річ, ця подія мала своє відлуння: «Після цього й у діда (*йдеться вже про діда оповідача – О.Б.*) почалося безсоння. Він перебирав у пам'яті всі свої вислови проти більшовиків, міркуючи, хто ж із друзів їх пригадає. Бабця наготувала два кошики з білизнаю, сухарями... [7, с. 96]».

Отже, «локус табору» і в даному випадку формує особливий тип сприйняття світу – в нім немає місця справедливості, життєвий простір обмежується однією добою, будь-який почин здається провокаційним. Мабуть цим пояснюється реакція А. Кузнецова на своє піонерське минуле: «Це була люта казенна дурня для дітей: ми засідали, зовсім як дорослі, навчаючись вимовляти казенні фрази. Час від часу вишиковувались, і ланкові по-військовому доповідали... [7, с.97]». І хоча до сказаного можна відноситися з різних позицій, абсолютно очевидно: синдром недовір'я, пов'язаний з постійним лицемірством у політиці, знищуватиме будь-який, зовні найдобриший, почин.

Переходячи до аналізу типологічно близької теми у романі Вільяма Стайрона «Вибір Софі» (1979), маємо сказати, що упередженням до такого аналізу можуть слугувати слова

А. Кузнєцова: «...народилися б ви однією історичною миттю раніше – і це було би ваше життя, а не книжне читиво... [7; 49]». Поки що не знаючи, як тоталітарна система впливає на людину в мирні часи, В. Стайрон зосереджується на темі фашизму як нищівної сили і наслідком її вважає подальшу екзистенційну самотність людей. Підкреслимо, що Освенцім (Аушвіц) у його романі – це не тільки машина, що здійснює фізичне знищення людей, але й об'єкт, що формує підсвідоме відчуття провини перед собою і всіма людьми [17].

Інтерес В. Стайрона до проблем підсвідомого співпав з закономірністю, неодноразово відміченою в американській літературі: письменників новітнього часу вирізняє підвищена увага до проблеми відчуження та глобальної самотності і вони намагаються пояснити їх підсвідомими жахами. Як наслідок – В. Стайрон, звертаючись до подробиць психічного стану, намагається показати, як впливає відчуття катастрофи на людину, котра винесла випробування камерою смерті і смородом напівзгорілих тіл. У першу чергу, це стосується Софі, чий «вибір буття» був зафіксований навіть назвою роману. Зазначимо також, що тема приниження та випробування Голокостом поєднується письменником ще й з традиційною для американців проблемою «великої депресії», маккартизму та спробами деформувати принципи американського демократизму [5, с.39]». Узагальнюючи, можна стверджувати, що екзистенційна людина В. Стайрона, потерпаючи від «хвороби часу», гостро відчуває абсурд буття. У південних штатах Америки така ситуація обертається драмою расової приналежності, а в північних та центральних штатах абсурд може наздогнати тих, хто пережив страхіття розчавленого самотністю Я. Осмислюючи такий підхід письменника до теми, критик Дж. Крайн зазначив – у В. Стайрона «...фактично усі люди виявляються втягненими в боротьбу за свободу ... свободу бути тим, ким вони є [16, с.45]».

Знищення євреїв як національної меншини, «негідної європейськості», тісно поєднується у В. Стайрона і з мотивом нелюдяності, що стала головною трагедією століття. Не випадково літературознавець М. Анастасьєв наполягав на тому, що роман письменника треба сприймати як заклик до стійкості і «збереження віри у можливість людини [1, с.152]». З одного боку, така позиція позитивно характеризує гуманістичну складову твору, а з іншого, як стверджує дослідник, – свідчить про відданість автора південноамериканській літературній традиції – саме там зароджувалася і міцніла віра у можливість спротиву Злу.

Вибір Софі – польської мешканки, яка через «збій» у нацистській машині знищення потрапляє до Освенціму, пов'язаний з бажанням вижити. Цей вибір визначається О. Зверевим як «вибір між гуманною етикою і невільним пристосуванством [6, с.76]», додамо, що є тут і біологічний синдром спасіння себе як живої істоти. От і виходить, що характер Софі – згусток протиріч, народжених близькою смертю. Внутрішня невідповідність життю виявлялася навіть у її загальному вигляді: «Хоча у неї було гарне тіло і всі округлості, вигини та лінії розташовувалися симетрично, як треба, щось у ній було не так, але ж на перший погляд – ніяких вад, все виглядало гаразд [13, с.74]». У ній, раптом зрозумів Стінго, постійно живе «сумна тінь передчуття смерті», до якої «стрімголов рухається людина [13, с.67]».

Хворобою, що не відпускала Софі, була травмуюча пам'ять про концентраційний табір – він залишився з жінкою і після визволення. Вже це допомагає з'ясувати, які проблеми мала вона вирішувати безпосередньо у таборі. Так, не поважаючи батька, доктора права Збігнева Беганського (автора численних висловлювань на користь ідеї знищення «нижчих рас»), вона в якусь мить і тільки заради спасіння, присвоює його праці і заявляє про своє авторство катові Хессу. Від голодної смерті її врятував Бронек, який входив у табірну організацію «Опір», але коли звернулися за допомогою до Софі, вона в ній відмовила. Так, вона пропонувала себе у наложниці Хессу, але, як їй здавалося, заради спасіння сина Янека. Так, вона мусила вибирати, кого з її дітей – дівчинку чи хлопчика – першим відправлять до газової печі, але, знову здалося їй, щоб врятувати хоч одного.

Сплинули роки і, дивом врятована, вона опинилася в абсолютно байдужій до неї Америці. Перше, що помітив закоханий Стінго, – Софі весь час щось недоговорює і постійно прибріхує. А все тому, що люди, які пройшли табір, вижити все одно не можуть. Вона шукала смерті, шкодувала, що їй не дали потонути і, перетворивши своє життя з Ландау в якийсь вимучений спектакль, в кінці кінців відійшла. Залишилися записи молодого Стінго, що пояснюють характер Софі, наприклад, такий: «Я зрозумів ..., що Софі схильна була дивитися на своє життя ... крізь фільтр відрази до себе – явище, судячи з усього, нерідко спостерігається у тих, хто пройшов через схожі муки [13, с.200]». Або такий (суголосний Симоні Вейль): «Ця хвороба вражає душу до самої глибини презирством до себе, відразою і навіть ненавистю – почуттями, які логічно мали б народжуватися внаслідок вчиненого злочину, а народжуються від іншого [13, с. 200]». Сама Софі зазначає: «...нацисти змушували робити таке ... Наприклад, Хесс. Я б ніколи не намагалася, щоб він ліг зі мною, все ж через Яна. І ніколи я б не стала говорити, що ненавиджу євреїв або що це я написала ту брошуру, а не мій батько. Все це я робила заради Яна. Мені й зараз просто до смерті прикро [13, с.620-621]». Підводячи підсумки свого життя, вона узагальнює: «Так багато боялася! Усього боялася – такий вони вселили мені страх!... Ох, Язвинка, я не можу жити з цим усім [13, с.621]».

Єдиним острівком спасіння для Софі стане музика – висока класика, що увесь час супроводжує героїню, пояснює і реабілітує її. Остання спроба знову почути й побачити життя гармонійним реалізується фрагментами тексту такого наповнення: «...Увесь вечір музика Брамса струменіла крізь тонку стелю – величний і трагічний французький ріжок у поєднанні з пронизливим пташиним покликком відповідав йому ... вона знову і знову ставила платівку з фіналом Першої симфонії Брамса, який флейтою наповнював мене таким сумом і ностальгією, яких я ніколи доти не відчував. Я думав про той час, коли створювалася ця музика. Крім усього іншого вона говорила про мирну, процвітаючу Європу..., якої Софі ... не могла знати [13, с.76]».

Наш сучасник, американський письменник Джонатан Сафран Фоер, звернувшись до теми Голокосту у романі «Все ясно» (2005), реалізує її досить несподівано. Мотиваційна структура твору пов'язується з прагненням усвідомити своє місце в житті і, мабуть, у Всесвіті. Зазначимо, що «людина розгублена», як на тім наполягають дослідники сучасного локусу життя, є породженням останніх десятиліть ХХ і початку ХХІ століть як часів кардинальної зміни основ життя. У своїх дослідженнях сучасної людини, відтвореної в літературі, А. Мережинська виокремлює таких героїв: а) людина екзистенційна, б) різні варіанти (у залежності від типу літератури – масової чи елітарно-філософської) «героя свого часу»; в) «людина покоління, що втратило орієнтири». Узагальнюючи, дослідниця називає молоде покоління «зміненим», бо воно дуже відрізняється від попередніх. Розвиваючи цю думку, літературознавець Н. Бедзір все ж додає, що на авансцену сьогодні іноді виходить і «позитивно орієнтована екзистенційна людина [2, с.81]». Саме такою ми схильні вважати героя Дж. Фоера – молодого американця Джонатана, який вирішив знайти в Україні єврейський штетл Трохимброд, населення якого колись стратили фашисти. Роман, присвячений його подорожі, безумовно постмодерністський, тобто такий, що сюжетом, стилем і навіть мовою передає людину у стані важкого розпаду, яка хоче «знайти себе».

Надзвичайно важливо, що проблема самоідентифікації людини має відбутися на теренах «нової Батьківщини» – пошук себе в неосяжному світі поєднується з проблемою пам'яті про жахливе минуле свого народу: «Я хочу побачити Трохимбрід, – сказав герой, – побачити, який він, де виростав мій дідусь і де б я був зараз, якби не війна [15, с.93]». Попри традиційне твердження, що постмодерністський роман не містить ознак особистісного еволюційного мислення, ми доводимо, що в центрі твору Дж. Фоера перебуває проблема *індивідуального вибору людини свого життя і своєї історії*. Саме цей мотив self-reliance робить актуальними й потрібними втрачені сучасністю ідеали моральності й духовності [3, с.281]. Він же, тіль-

ки що названий мотив, поєднує твір молодого сучасного автора з романом його попередника В. Стайрона.

Звернемо увагу, що пошуки жінки, яка врятувала його дідуся й Трохимбрід, у сприйнятті Джонатана перетворюється на філософські рефлексії стосовно себе і всього світу [11, с. 280]. Прикладом такої рефлексії може слугувати фрагмент: «Спочатку він показав мені фото. Поглянь, – сказав герой, – це мій дід Сафран. Цю фотографію відібрали в часи війни. Ці люди, з якими він сфотографований, врятували його від нацистів [13, с.92]». Подорож до України надала можливості Джонатану відчувати себе часткою цієї землі – до мандрівки у нього було тільки фотокартка Августини, а от після подорожі він осягнув себе серед людей, які жили у Трохимброді і залишили йому міф про заснування та погибель цього містечка.

Локус війни і табору як в'язниці особистісного Я нагадав про себе і образом Деда. Проблема самоідентифікації та самостановлення стає для нього такою ж важливою, як і для Джонатана. Дед вимушений повернутися у минуле, про яке жадав забути. А, повернувшись, повинен ще раз пережити розстріл і вирішити для себе – так хто він є: жертва нацизму, чи зрадник? Переживши загибель односельців-євреїв, він дуже хотів забути, що і сам єврей. Жадав цього з такою силою, що зненавидів саме слово «єврей». Ця ненависть вихльостувала з нього: «Я ненавиджу Львів! Я ненавиджу Луцьк! Я ненавиджу єврея на задньому сидінні машини ... [15, с.90]»; « – Семмі-Дейвіс-Молодший був євреєм? – Та ви що, це неможливо. Семмі-Дейвіс-Молодший ніколи не був жидом! [15, с.91]».

Скоріше за все, з образом Деда у романі пов'язаний мотив історичного безпам'ятства. У постмодерному романі, котрому історизм до сих пір був протипоказаний, несподівано історія і доля людини виходять чи не на перше місце. Але, як на те звернули увагу українські дослідники Т. Денисова, Т. Потніцева, Ю. Ткаченко, Дж. Фоєру притаманний «екстравагантний» і «винахідливий» погляд на історію [3, с.30]. Історична реальність для нього – то спіраль, яка, постійно повертаючись, затягує в себе одночасно всіх – як дідів-прадідів, так і дітей-онуків. Отже, те що відбувалося у 1942 році, стає реальністю і зараз: «Генерал підійшов до наступного чоловіка в ряду. А то був я. – Хто тут ще єврей? – спитав він і я знов відчув Гершелєву руку я знав що та рука каже «будь ласка будь ласка Елі я не хочу вмирати ... То хто єврей? – знову спитав мене Генерал і я почув як до другої моєї руки торкається рука бабці і я знав що на руках у неї твій малий батя а в нього на руках ти і твої діти і що я так боюся померти та боюся померти я так боюся померти... і тоді я сказав що він єврей ... а він же був мені друг він же був мені найліпший друг... (стилістика, синтаксис Фоєра – О. Б.) [15, с.387]». Багато десятиліть по тому Дед відштовхував від себе ту мить. Але історія наздогнала його, і тепер його, як і всіх читачів роману, гнітить одна думка: «Як жити далі з тягарем трагедії?» В решті решт самогубство стає неминучим та єдиним для нього виходом: «... бо я знаю, що маю зробити і зроблю це [15, с.363]».

Підсумовуючи, зазначимо, що табірним локусом у творах російських письменників В. Гроссмана та А. Кузнецова охоплені як поняття мирного, так поняття воєнного життя. Цим поняттям окреслюється тоталітаризм з його ідеєю антисемітизму та геноциду. Але якщо російські автори, порівнюючи дві табірні системи (сталінську радянську і гітлерівську німецьку), доходять висновку про ідентичність всіх тоталітарних систем придушення, то локус табірною життя у американця В. Стайрона має дещо інші ознаки. Останнього цікавить психічний стан людини, яку можна назвати «розчавленою» і «нездатною до життя». Щодо роману Дж. Фоєра, то, використовуючи постмодерне мислення, він відтворює світ, який втрачає орієнтири і вже переплутав добро із злом. «Строкатий синтаксис» і «словесна мішанина», притаманні цьому роману, доводять: табірний локус життя може остаточно розчавити і поглинути людину.

Література:

1. Анастасьев Н. А. Южный акцент / Николай Аркадьевич Анастасьев // Проблемы становления американской литературы. – М. : Наука, 1981. – С. 113–154.
2. Бедзир Н. П. Русская постмодернистская проза в восточно- западном литературном контексте / Наталья Прокоповна Бедзир. – Ужгород: Вид. Олександрри Гаркуші, 2007. – с. 472
3. Головна течія – гетерогенність – канон в сучасній американській літературі: матеріали III міжнародної конференції з американської літератури, Київ, Україна 3 – 5 жовт. 2005 р. / Укл. Т. Н. Денисова. – К.: Факт, 2006. – 608 с. –Укр., англ. – 472 с.
4. Гроссман В. Жизнь и судьба: [роман] / Василий Гроссман. – М. : «Книжная палата», 1988. – 832 с.
5. Денисова Т. Н. Экзистенциализм и современный американский роман / Тамара Наумовна Денисова. – К.: Наукова думка, 1985. – 246 с.
6. Зверев А. М. Логика литературного десятилетия / Алексей Матвеевич Зверев // Литература США в 70-е гг. XX века. – М.: Наука, 1983. – С. 11 – 79.
7. Кузнецов А. Бабин Яр: [роман] / Анатолий Кузнецов. – К. : Саміт-Книга, 2009. – 352 с.: іл.
8. Лакшин В. Народ и люди: [о романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба»] // Владимир Яковлевич Лакшин / Вступ. ст. – Кишинев: Лит. артистикэ, 1990. – С. 3 – 10.
9. Лассан Э. Локусы культуры как предмет психо и этнолингвистики [Электронный ресурс] / Элеонора Лассан // Лингвистика как ангажированное знание. – Режим доступа з екрану: <http://ling.x-artstudio.de/st11.html>.
10. Липкин С. Жизнь и судьба Василия Гроссмана / Семен Израилевич Липкин // Литературное обозрение. – 1988. – №6. – С. 96 – 107.
11. Потніцева Т. Літературні дебюти: складові успіху / Тетяна Потніцева // Матеріали III міжнародної конференції з американської літератури. Головна течія – гетерогенність. – Київ: Факт, 2006. – С. 278-287.
12. Словарь иностранных слов [Електронний ресурс]. – М. : Русский Язык., 1988. – 16-е изд. – С. 291. Режим доступа з екрану: ru.wikipedia.org/wiki/Локус.
13. Стайрон У. Выбор Софи: [роман] / Уильям Стайрон; [пер. з англ. Т. Кудрявцевой]. – М. : АСТ, 2009. – 700, [4] с.
14. Федорова С. В. Три концепции человека в литературе серебряного века / Федорова С. В. // Вестник ТГПУ. – Серия: Гуманитарные науки (филология). – 2005. – Вып. 6 (50). – С. 32–38.
15. Фокс С. Дж. Все ясно: [роман] / Джонатан Фокс; [пер. з англ. Р. Семківа]. – К.: Факт, 2005. – 428 с.
16. Craine J. K. The Root of All Evil: The Thematic Unity of William Styron’s Fiction / J. K. Craine / Columbia: South Carolina UP, 1984. – 168 p.
17. Doar H. Interview with William Styron / H. Doar // Red Clay reader. – 1964. – Vol. 1. – P. 210.

Анотація

О. БЕЖАН. ЛОКУС КОНЦТАБОРУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ПРОЗІ (В. СТАЙРОН, ДЖ. ФОЕР, В. ГРОССМАН, А. КУЗНЕЦОВ)

У статті досліджується найважливіший локус тоталітарної свідомості – табір та концтабір Показано, як змінюється свідомість людини, що поміщена в табірний простір. Матеріалом роботи стали романи американських (В. Стайрона, Дж. Фоера) та російських (А. Кузнецова, В. Гроссмана) письменників.

Ключові слова: табір, концтабір, Голокост, жертва, екзистенційна особистість.

Аннотация

Е. БЕЖАН. ЛОКУС КОНЦЛАГЕРЯ В СОВРЕМЕННОЙ АМЕРИКАНСКОЙ И РУССКОЙ ПРОЗЕ (У. СТАЙРОН, ДЖ. ФОЭР, В. ГРОССМАН, А. КУЗНЕЦОВ)

В статье исследуется важнейший локус тоталитарного сознания – лагерь и концлагерь. Показано, как изменяется сознание человека, помещенного в лагерное пространство. Материалом исследования стали романы американских (У. Стайрона, Дж. Фозера) и русских (А. Кузнецова, В. Гроссмана) писателей.

Ключевые слова: лагерь, концлагерь, Холокост, жертва, экзистенциальная личность.

Summary

H. BEZHAN. CONCENTRATION CAMP'S LOKUS IN MODERN AMERICAN AND RUSSIAN PROSE (W. STYRON, J. FOER, V. GROSSMAN, A. KYZNETSOV)

The article deals with the investigation of the most important totalitarian consciousness's lokus such as camp and concentration camp. It was shown, how the man's consciousness, that was placed in the camp space, changes. The research is based on the novels by American (W. Styron, J. Foer) and Russian (V. Grossman, A. Kyznetsov) writers.

Key words: camp, concentration camp, Holocaust, victim, existential personality.